

OLIJ TA'LIM MUASSALARI TALABALARINI O'QITISHDA XORIJIY DAVLATLARNING TAJRIBA VA METODLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalari talabalarini o'qitish jarayonida xorijiy davlatlarning ilg'or pedagogik tajribalari va zamonaviy ta'lim metodlaridan foydalanishning nazariy hamda amaliy jihatlarini tahlil qilinadi. Rivojlangan mamlakatlar oliy ta'lim tizimida qo'llanilayotgan kompetensiyaviy yondashuv, talaba markazli ta'lim, muammoli o'qitish, loyiha asosida ta'lim, hamkorlikdagi o'qitish, "flipped classroom" hamda raqamli ta'lim texnologiyalarining didaktik imkoniyatlari yoritiladi. Xorijiy tajribalarni milliy oliy ta'lim tizimiga moslashtirishda ta'lim mazmuni, pedagogik shart-sharoitlar, talabalarning individual xususiyatlari va kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish masalalariga alohida e'tibor qaratiladi.

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, talaba, pedagogika, metodika, tajriba, kompetensiya, innovatsiya, integratsiya, hamkorlik, raqamlashtirish, interfaollik, mustaqillik, kreativlik, samaradorlik.

EXPERIENCE AND METHODS OF FOREIGN COUNTRIES IN TEACHING STUDENTS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Annotation. This article analyzes the theoretical and practical aspects of utilizing advanced pedagogical practices and modern educational methods from foreign countries in the process of teaching higher education students. The competence-based approach used in the higher education system of developed countries, student-centered learning, problem-based learning, project-based learning, collaborative learning, "flipped classroom," and the didactic possibilities of digital educational technologies are highlighted. When adapting foreign experience to the national higher education system, special attention is paid to the content of education, pedagogical conditions, individual characteristics of students and the development of professional competencies.

Keywords: higher education, student, pedagogy, methodology, experience, competence, innovation, integration, cooperation, digitalization, interactivity, independence, creativity, efficiency.

ОПЫТ И МЕТОДЫ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН В ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты использования передового педагогического опыта зарубежных стран и современных методов обучения в процессе обучения студентов высших учебных заведений. Освещаются дидактические возможности компетентностного подхода, применяемого в системе высшего образования развитых стран, студентоориентированного обучения, проблемного обучения, проектного обучения, совместного обучения, "flipped classroom" и цифровых образовательных технологий. При адаптации зарубежного опыта к национальной системе высшего образования особое внимание уделяется вопросам развития содержания образования, педагогических условий, индивидуальных особенностей и профессиональных компетенций студентов.

Ключевые слова: высшее образование, студент, педагогика, методика, опыт, компетенция, инновация, интеграция, сотрудничество, цифровизация, интерактивность, самостоятельность, креативность, эффективность.

Kirish (Introduction).

XXI asrda globallashtirish, raqamli transformatsiya, ilm-fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishi oliy ta'lim tizimi oldiga mutlaqo yangi pedagogik talablarni qo'yimoqda. Zamonaviy mehnat bozori oliy ta'lim muassasasi bitiruvchisidan faqat muayyan mutaxassislik bo'yicha nazariy bilimga ega bo'lishni emas, balki olingan bilimlarni amaliy vaziyatlarda qo'llash, mustaqil qaror qabul qilish, tanqidiy va kreativ fikrlash, axborotni izlash hamda tahlil qilish, jamoada samarali faoliyat olib borish va doimiy ravishda kasbiy rivojlanish kompetensiyalarini ham talab etmoqda. Mazkur jarayon oliy ta'lim mazmuni, o'qitish metodlari va pedagogik texnologiyalarni zamon talablari asosida takomillashtirishni obyektiv zaruratga aylantirmoqda. Shu jihatdan xorijiy davlatlarning ilg'or pedagogik tajribalarini ilmiy o'rganish, ularning samarali jihatlari aniqlash va milliy oliy ta'lim tizimining o'ziga xos xususiyatlariga moslashtirish dolzarb ilmiy-pedagogik masalalardan biri hisoblanadi. Jahon oliy ta'lim amaliyotida ta'lim jarayonining an'anaviy bilim uzatishga asoslangan modelidan talabning faol o'quv-bilish faoliyatini tashkil etishga yo'naltirilgan modelga o'tish tendensiyasi kuchaymoqda. Bunda talaba pedagogik jarayonning passiv tinglovchisi emas, balki bilimlarni mustaqil o'zlashtiruvchi, muammoni tahlil qiluvchi, yangi g'oyalarni ishlab chiquvchi va o'z ta'lim natijalari uchun mas'ul bo'lgan faol subyekt sifatida qaraladi. Natijada talaba markazli ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, muammoli ta'lim, loyiha asosida o'qitish, hamkorlikdagi ta'lim, tadqiqotga asoslangan o'qitish, "flipped classroom" modeli va aralash ta'lim kabi pedagogik yondashuvlarning oliy ta'limdagi o'rnini tobora ortib bormoqda.

Xorijiy mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, oliy ta'limning samaradorligi faqat o'quv dasturlarining mazmuni bilan emas, balki talabani bilim olish jarayoniga qay darajada faol jalb qilish bilan ham belgilanadi. Zamonaviy pedagogik metodlarning asosiy vazifasi tayyor ma'lumotlarni yetkazishdan ko'ra, talabalarda bilimni mustaqil izlash, ilmiy dalillarni solishtirish, muammoga turli nuqtayi nazardan yondashish, asoslangan xulosa chiqarish va o'z fikrini ilmiy jihatdan himoya qilish ko'nikmalarini shakllantirishdan iborat. Bu esa professor-o'qituvchining kasbiy rolini ham o'zgartirib, uni faqat axborot beruvchi mutaxassisdan ta'lim faoliyatini loyihalashtiruvchi, boshqaruvchi, maslahat beruvchi va talabalarni mustaqil izlanishga yo'naltiruvchi pedagog sifatida namoyon etadi. Rivojlangan davlatlarning oliy ta'lim tizimlarida nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan integratsiyalashga alohida e'tibor berilishi kuzatiladi. Muammoli vaziyatlar, keyslar, amaliy loyihalar, ilmiy-tadqiqot topshiriqlari, laboratoriya ishlari, guruhviy muhokamalar va kasbiy faoliyatga yaqinlashtirilgan topshiriqlar orqali talabalar egallagan bilimlarini real sharoitlarda qo'llashga o'rgatiladi. Bunday ta'lim muhiti nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzviylikni kuchaytirish bilan bir qatorda, talabalarning kasbiy tafakkuri va amaliy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Xorijiy pedagogik tajribalarda ta'limni individuallashtirish va differensiallashtirish masalasi ham muhim o'rin egallaydi. Talabalarning bilim darajasi, o'rganish sur'ati, qiziqishlari, qobiliyatlari va kasbiy maqsadlari bir xil emasligi hisobga olinib, ularga turli ta'lim trayektoriyalarini tanlash imkoniyatlarini yaratish tendensiyasi rivojlanmoqda. Bunday yondashuv talabning shaxsiy ta'lim ehtiyojlarini hisobga olish, uning mustaqil ta'lim faoliyatini qo'llab-quvvatlash hamda o'zlashtirish natijalariga individual mas'uliyatini oshirish imkonini beradi.

Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi xorijiy oliy ta'lim tajribasining yana bir muhim yo'nalishini shakllantirdi. Elektron ta'lim platformalari, masofaviy ta'lim vositalari, virtual laboratoriyalar, multimedia resurslari, raqamli kutubxonalar va sun'iy intellekt imkoniyatlaridan foydalanish ta'limning makon va vaqt chegaralarini kengaytirmoqda. Raqamli ta'lim muhiti talabalarga o'quv materiallaridan mustaqil foydalanish, topshiriqlarni individual sur'atda bajarish, o'zlashtirish natijalarini kuzatish va professor-o'qituvchi bilan tezkor pedagogik muloqotni tashkil etish imkonini beradi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalardan foydalanish axborotni tanqidiy baholash, akademik halollik, raqamli savodxonlik va axborot xavfsizligi kabi yangi kompetensiyalarni rivojlantirish zaruratini ham yuzaga keltiradi. Oliy ta'limda xorijiy tajribalarni o'rganishda ularni bevosita ko'chirib olish emas, balki ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilish va milliy ta'lim tizimining ehtiyojlariga moslashtirish muhim hisoblanadi. Chunki har bir

mamlakatning oliy ta'lim tizimi uning tarixiy taraqqiyoti, ijtimoiy-madaniy muhiti, iqtisodiy imkoniyatlari, milliy qadriyatlari va pedagogik an'analari bilan chambarchas bog'liq. Bir ta'lim tizimida yuqori natija bergan metod boshqa pedagogik muhitda aynan shu shaklda kutilgan samarani bermasligi mumkin. Shuning uchun xorijiy tajribalarni joriy etishda ularning metodologik asoslarini, qo'llash shartlarini va pedagogik samaradorligini aniqlash hamda mahalliy sharoitga mos modelini ishlab chiqish talab etiladi.

O'zbekiston oliy ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan modernizatsiya jarayonlari ham ta'lim sifatini xalqaro mezonlarga yaqinlashtirish, professor-o'qituvchilarning pedagogik mahoratini rivojlantirish, talabalar mustaqil ta'limining samaradorligini oshirish hamda zamonaviy pedagogik va raqamli texnologiyalarni keng qo'llash masalalarini dolzarb qilib qo'ymoqda. Bu jarayonda xorijiy davlatlarning oliy ta'lim sohasida to'plagan tajribasini qiyosiy-pedagogik jihatdan o'rganish milliy ta'lim tizimining mavjud imkoniyatlarini yanada rivojlantirish uchun muhim ilmiy manba vazifasini bajaradi. Ayniqsa, ilg'or xorijiy metodlarni milliy pedagogik an'analar bilan uyg'unlashtirish orqali talabalarning bilim olish motivatsiyasi, mustaqil izlanishi, ilmiy-tadqiqotchilik faoliyati va kasbiy kompetentligini rivojlantirish imkoniyatlari kengayadi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili (Literature review).

Oliy ta'lim muassasalari talabalarini o'qitishda xorijiy davlatlarning tajribasi va ilg'or pedagogik metodlaridan foydalanish masalasi zamonaviy pedagogika fanining muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur muammo doirasidagi ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, oliy ta'lim samaradorligini oshirish masalasi turli davrlarda talaba markazli ta'lim, faol o'qitish, tajribaviy o'rganish, muammoli va loyihaviy ta'lim, hamkorlikdagi o'qitish, kompetensiyaviy yondashuv hamda raqamli pedagogika kabi konsepsiyalar asosida tadqiq etilgan. Xorijiy pedagogik tafakkurda faol va tajribaga asoslangan o'qitishning nazariy ildizlari J. Dewey qarashlari bilan chambarchas bog'liq. Dewey ta'lim jarayonida bilimning amaliy faoliyat, tajriba va muammolarni hal etish orqali o'zlashtirilishini asoslab bergan. Uning qarashlarida ta'lim tayyor bilimlarni bir tomonlama yetkazish jarayoni emas, balki o'rganuvchining faol ishtiroki orqali shakllanadigan uzluksiz tajriba sifatida talqin qilinadi. Mazkur g'oyalar keyinchalik talaba markazli, muammoli va loyiha asosida o'qitish metodlarining nazariy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

D. A. Kolb tomonidan ishlab chiqilgan tajribaviy ta'lim modeli ham oliy ta'lim metodikasida muhim nazariy ahamiyatga ega. Kolb o'rganishni konkret tajriba, reflektiv kuzatish, abstrakt konseptualizatsiya va faol tajriba bosqichlarining o'zaro bog'liq jarayoni sifatida izohlaydi. Ushbu model talabalarning faqat nazariy bilimlarni egallashi emas, balki ularni amaliy faoliyatda sinab ko'rishi, o'z tajribasini tahlil qilishi va yangi vaziyatlarda qo'llashi zarurligini ko'rsatadi. Bu tamoyil xorijiy oliy ta'lim amaliyotidagi laboratoriya mashg'ulotlari, amaliy loyihalar, simulyatsiya va kasbiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlarning metodologik asoslaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. J. Biggs va C. Tang tadqiqotlarida oliy ta'limda o'qitish natijalarini takomillashtirish "constructive alignment", ya'ni ta'lim maqsadlari, o'qitish faoliyati va baholash mezonlarini o'zaro muvofiqlashtirish tamoyili orqali izohlangan. Mazkur yondashuvda talaba qanday natijaga erishishi lozimligi oldindan aniqlanib, o'quv faoliyati va baholash topshiriqlari aynan shu natijalarga yo'naltiriladi. Bunday metodologiya kompetensiyaga asoslangan zamonaviy oliy ta'lim dasturlarini loyihalashtirishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Talaba markazli ta'lim masalalarini tadqiq etgan M. Weimer professor-o'qituvchining ta'lim jarayonidagi an'anaviy dominant rolini qayta ko'rib chiqish zarurligiga e'tibor qaratadi. Talaba markazli yondashuvda o'qituvchi bilimning yagona manbai emas, balki talabaning mustaqil bilim olish faoliyatini tashkil qiluvchi, maslahat beruvchi va pedagogik qo'llab-quvvatlovchi subyektaga aylanadi. Bu esa talabalarning mas'uliyati, mustaqilligi, refleksiv fikrlashi va o'quv motivatsiyasini rivojlantirish uchun muhim sharoit yaratadi. Muammoli ta'lim metodologiyasiga bag'ishlangan tadqiqotlarda H. S. Barrowsning ishlari alohida o'rin tutadi. Muammoga asoslangan ta'limda o'quv jarayoni tayyor nazariy ma'lumotni o'zlashtirishdan emas, balki muayyan muammoni aniqlash va uni yechish uchun zarur bilimlarni izlashdan boshlanadi. Mazkur yondashuv talabalarda mustaqil izlanish, mantiqiy tahlil, dalillangan qaror qabul qilish,

jamoaviy faoliyat va o'z bilimini baholash ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi. Shu sababli problem-based learning modeli tibbiyot, muhandislik, iqtisodiyot, pedagogika va boshqa yo'nalishlarda keng tadqiq qilingan.

Loyiha asosida ta'lim bo'yicha ilmiy izlanishlarda J. W. Thomasning tadqiqotlari muhim o'rin egallaydi. Loyiha metodining asosiy xususiyati talabaning muayyan muammo yoki vazifani ma'lum vaqt davomida mustaqil yoki jamoa tarkibida o'rganishi va yakunda aniq mahsulot, yechim yoki ilmiy-amaliy natija yaratishidir. Mazkur metod nazariy bilimlarni real faoliyat bilan integratsiyalash, talabalarning ijodiy fikrlashi, muloqoti, hamkorligi va vaqtni boshqarish kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Hamkorlikdagi o'qitish masalalari D. W. Johnson, R. T. Johnson va boshqa tadqiqotchilar tomonidan keng o'rganilgan. Ularning ilmiy ishlarida kichik guruhlardagi o'zaro bog'liq faoliyat, individual mas'uliyat va hamkorlik o'quv natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatishi asoslanadi. Bunday yondashuv talabalarni o'z fikrini asoslash, boshqa nuqtayi nazarlarni tinglash, vazifalarni taqsimlash va umumiy natija uchun mas'uliyatni his qilishga o'rgatadi. So'nggi yillarda xorijiy ilmiy adabiyotlarda "flipped classroom" modeli ham alohida tadqiqot obyektiga aylangan. J. Bergmann va A. Sams tomonidan ommalashtirilgan ushbu modelda nazariy materialning muayyan qismi talaba tomonidan auditoriyadan tashqarida mustaqil o'zlashtiriladi, auditoriya vaqti esa muhokama, muammoli topshiriqlar, amaliy mashqlar va o'qituvchi bilan faol hamkorlikka yo'naltiriladi. Mazkur model auditoriya vaqtining pedagogik imkoniyatlarini kengaytirishi bilan ahamiyatlidir. Biroq uning samaradorligi sifatli raqamli resurslar, talabalarning mustaqil ta'limga tayyorgarligi va professor-o'qituvchining metodik loyihalash kompetensiyasiga bevosita bog'liq.

Raqamli ta'lim bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda blended learning — aralash ta'lim modeli ham zamonaviy oliy ta'limning istiqbolli yo'nalishlaridan biri sifatida ko'rsatiladi. C. R. Graham va boshqa tadqiqotchilar aralash ta'limni an'anaviy auditoriya mashg'ulotlari bilan raqamli va onlayn o'qitish imkoniyatlarini maqsadli integratsiyalash asosida tushuntiradilar. Bunda raqamli texnologiya an'anaviy mashg'ulotni oddiy almashtiruvchi vosita emas, balki talabaning mustaqil faoliyati, muloqoti, teskari aloqasi va o'quv resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiruvchi pedagogik mexanizm sifatida qaraladi. Xalqaro miqyosdagi ilmiy-metodik manbalarda ham oliy ta'limni kompetensiyaviy, inklyuziv, moslashuvchan va talaba markazli tamoyillar asosida rivojlantirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Xususan, UNESCO va OECD doirasidagi tadqiqotlarda zamonaviy ta'lim natijalarini faqat akademik bilim bilan chegaralamasdan, tanqidiy fikrlash, kommunikatsiya, hamkorlik, kreativlik, raqamli savodxonlik va uzluksiz o'rganish qobiliyatlari bilan bog'liq holda shakllantirish zarurligi ta'kidlanadi. Mazkur qarashlar oliy ta'lim mazmunini mehnat bozori, texnologik o'zgarishlar va jamiyatning istiqboldagi ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish zaruratini kuchaytiradi.

Mavjud adabiyotlarning qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, xorijiy oliy ta'lim tajribasining samaradorligi muayyan bitta metodni qo'llash bilan belgilanmaydi. Yuqori pedagogik natija ta'lim maqsadi, mazmuni, metodlari, raqamli vositalari, baholash mexanizmlari va talabaning mustaqil faoliyati o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlash orqali yuzaga keladi. Shuningdek, xorijiy metodlarni boshqa mamlakat oliy ta'lim tizimiga to'g'ridan-to'g'ri ko'chirish emas, balki ularning didaktik mohiyatini aniqlash va milliy pedagogik sharoitga moslashtirish ilmiy jihatdan asosli yondashuv hisoblanadi. Tahlil qilingan ilmiy manbalar xorijiy oliy ta'lim tajribasida talaba faolligi, mustaqil bilim olish, amaliy faoliyat, hamkorlik, refleksiya, raqamli texnologiyalardan foydalanish va natijaga yo'naltirilgan baholash ustuvor tendensiyalar ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, mazkur metodlarning O'zbekiston oliy ta'lim muassasalari sharoitiga moslashtirilgan integrativ modelini ishlab chiqish, ularning turli fan va mutaxassisliklar kesimidagi pedagogik samaradorligini aniqlash hamda milliy ta'lim an'analari bilan uyg'unlashtirish masalalari kelgusida chuqurroq ilmiy tadqiq etishni talab qiladigan yo'nalishlardan biri bo'lib qolmoqda.

Maqsad va uni asoslash.

Tadqiqotning maqsadi — oliy ta'lim muassasalari talabalarini o'qitishda xorijiy davlatlarning ilg'or pedagogik tajribalari va zamonaviy metodlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularning samarali jihatlari aniqlash hamda milliy ta'lim tizimiga moslashtirish imkoniyatlarini

asoslashdan iborat. Mazkur maqsadning dolzarbligi oliy ta'limda talabalarning mustaqil, tanqidiy va kreativ fikrlashi, amaliy kompetensiyalari hamda kasbiy tayyorgarligini rivojlantirish zarurati bilan belgilanadi. Xorijiy tajribalarni milliy ta'lim xususiyatlariga mos ravishda qo'llash ta'lim sifati va pedagogik jarayon samaradorligini oshirishga xizmat qiladi

Tadqiqotning vazifalari

Belgilangan maqsaddan kelib chiqib, tadqiqot oldiga quyidagi asosiy vazifalar qo'yiladi:

1. Xorijiy davlatlarning oliy ta'lim tizimida shakllangan ilg'or pedagogik tajribalarni o'rganish — rivojlangan mamlakatlarda talabalarni o'qitish jarayonining tashkil etilishi, ta'lim mazmuni, o'qituvchi va talaba faoliyatining o'zaro munosabati hamda samarali pedagogik yondashuvlarning o'ziga xos jihatlarini ilmiy tahlil qilish.

2. Xorijiy oliy ta'limda qo'llanilayotgan zamonaviy o'qitish metodlarining nazariy-metodologik asoslarini aniqlash — mazkur metodlarning pedagogik mohiyati, didaktik tamoyillari, qo'llanish shartlari va talabalarning o'quv-bilish faoliyatini rivojlantirishdagi imkoniyatlarini nazariy jihatdan asoslash.

3. Talaba markazli ta'limning pedagogik imkoniyatlarini tadqiq etish — talabaning ta'lim jarayonidagi faolligi, mustaqilligi, individual ta'lim ehtiyojlari va o'zlashtirish natijalari uchun mas'uliyatini oshirishga xizmat qiluvchi pedagogik mexanizmlarni aniqlash.

4. Muammoli va loyiha asosida o'qitish metodlarining samaradorligini tahlil qilish — real yoki modellashirilgan muammoli vaziyatlarni hal qilish orqali talabalarning nazariy bilimlarini amaliyotga tatbiq etish, mantiqiy fikrlash, muammoni tahlil qilish va mustaqil yechim ishlab chiqish ko'nikmalarini rivojlantirish imkoniyatlarini o'rganish.

5. Hamkorlikdagi ta'lim metodlarining didaktik ahamiyatini aniqlash — kichik guruhlar, jamoaviy loyihalar, munozara va o'zaro fikr almashishga asoslangan faoliyat orqali talabalarning kommunikativ kompetensiyasi, jamoada ishlash madaniyati va o'zaro mas'uliyatini shakllantirish mexanizmlarini tahlil qilish.

6. Xorijiy oliy ta'limda raqamli pedagogik texnologiyalardan foydalanish tajribasini o'rganish — aralash ta'lim, "flipped classroom", elektron platformalar, virtual ta'lim muhiti va zamonaviy raqamli resurslarning talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil etishdagi imkoniyatlarini aniqlash.

7. Xorijiy pedagogik metodlarning talabalar kompetensiyalarini rivojlantirishga ta'sirini baholash — zamonaviy o'qitish metodlarining talabalarda kasbiy bilim va ko'nikmalar bilan bir qatorda tanqidiy fikrlash, kreativlik, muammolarni hal etish, axborot bilan ishlash va mustaqil qaror qabul qilish kompetensiyalarini shakllantirishdagi o'rnini asoslash.

8. Xorijiy va milliy oliy ta'lim tajribalarini qiyosiy-pedagogik jihatdan o'rganish — o'qitish metodlari, ta'limni tashkil etish shakllari, talabalar mustaqil faoliyati va baholash mexanizmlarining umumiy hamda farqli tomonlarini aniqlash orqali ilg'or tajribalarning milliy ta'lim uchun ahamiyatini belgilash.

9. Ilg'or xorijiy tajribalarni milliy oliy ta'lim tizimiga moslashtirishning pedagogik shart-sharoitlarini aniqlash — xorijiy metodlarni to'g'ridan-to'g'ri ko'chirishdan ko'ra, ularni milliy ta'lim an'analari, talabalar ehtiyojlari, mavjud pedagogik imkoniyatlar va zamonaviy kasbiy talablar asosida takomillashtirib qo'llash yo'llarini ilmiy asoslash.

10. Oliy ta'lim jarayonini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqish — o'rganilgan xorijiy tajribalar asosida professor-o'qituvchilarning zamonaviy metodlardan foydalanish samaradorligini oshirish, talabalar faolligi va mustaqil ta'limni rivojlantirish hamda ta'lim sifatini yaxshilashga xizmat qiluvchi amaliy tavsiyalarni shakllantirish.

Mazkur tadqiqotning ahamiyati oliy ta'lim muassasalarida talabalarni o'qitish jarayonini zamonaviy pedagogik talablar asosida takomillashtirish hamda xorijiy davlatlarda samarali qo'llanilayotgan ilg'or ta'lim tajribalaridan maqsadli foydalanish imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslash bilan belgilanadi. Xorijiy ta'lim tizimlarida shakllangan talaba markazli, muammoli, loyihaviy, hamkorlikdagi, interfaol va raqamli o'qitish metodlarini o'rganish talabalarni ta'lim jarayonining faol subyekti sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalarining nazariy ahamiyati xorijiy pedagogik tajribalarning mazmuni, metodologik asoslari va didaktik imkoniyatlarini tizimlashtirish, ularning milliy oliy ta'lim tizimi bilan uyg'un jihatlarini aniqlash bilan izohlanadi. Bu esa zamonaviy o'qitish metodlari haqidagi ilmiy-pedagogik qarashlarni boyitish hamda oliy ta'limni rivojlantirishga oid tadqiqotlar uchun nazariy asos yaratishga imkon beradi.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi.

Zamonaviy oliy ta'lim tizimida yuz berayotgan transformatsion jarayonlar talabalarga bilim berishning an'anaviy shakllarini qayta ko'rib chiqish, ta'lim mazmunini xalqaro tendensiyalar bilan uyg'unlashtirish hamda ilg'or pedagogik metodlardan samarali foydalanish zaruratini yuzaga keltirmoqda. Jahon oliy ta'lim amaliyotida talaba markazli ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, muammoli o'qitish, loyiha asosida ta'lim, hamkorlikdagi o'qitish, aralash ta'lim, "flipped classroom", tadqiqotga asoslangan o'qitish va raqamli pedagogika kabi yondashuvlar rivojlanmoqda. Biroq mazkur metodlarni muayyan milliy oliy ta'lim tizimiga samarali integratsiya qilish murakkab ilmiy-pedagogik muammo hisoblanadi.

Tadqiqot doirasidagi asosiy ilmiy muammo xorijiy davlatlarning oliy ta'lim tizimida samarali natija berayotgan pedagogik tajriba va metodlarning qaysi jihatlarini milliy oliy ta'lim sharoitida samarali qo'llanishi, ularni qanday pedagogik mexanizmlar asosida moslashtirish hamda ta'lim jarayoniga integratsiya qilish mumkinligini ilmiy jihatdan aniqlash bilan bog'liq. Xorijiy pedagogik tajribalarni o'rganishda ularni tayyor model sifatida qabul qilish emas, balki ularning nazariy asoslari, didaktik imkoniyatlari, qo'llanish shartlari va natijadorlik mezonlarini kompleks tahlil qilish talab etiladi. Mazkur muammoning murakkabligi, birinchi navbatda, turli davlatlarning oliy ta'lim tizimlari bir xil pedagogik sharoitda shakllanmaganligi bilan izohlanadi. Har bir mamlakatning tarixiy rivojlanishi, ijtimoiy-madaniy muhiti, iqtisodiy imkoniyatlari, oliy ta'limni boshqarish tizimi, akademik an'analari, professor-o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi va talabalarining ta'limga munosabati o'ziga xos xususiyatlarga ega. Shuning uchun bir davlatda yuqori samaradorlik ko'rsatgan metodni boshqa mamlakat ta'lim tizimiga o'zgarishsiz joriy qilish har doim ham kutilgan natijani ta'minlamaydi. Ikkinchi muammo an'anaviy ta'lim modelida talabani o'quv jarayonidagi faolligi ayrim holatlarda yetarli darajada ta'minlanmasligi bilan bog'liq. Ma'ruza va tayyor axborotni o'zlashtirishga haddan tashqari tayanish talabani mustaqil izlanishi, muammoli vaziyatlarni tahlil qilishi, ilmiy fikr yuritishi va o'z qarashlarini dalillar bilan asoslash imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Zamonaviy oliy ta'lim esa talabani bilimni tayyor shaklda qabul qiluvchi obyekt sifatida emas, balki uni izlash, qayta ishlash, tahlil qilish va yangi vaziyatlarda qo'llashga qodir faol subyekt sifatida shakllantirishni talab etadi. Uchinchi muammo nazariy bilimlar va amaliy faoliyat o'rtasidagi uzviylikni ta'minlash bilan bog'liq. Talaba muayyan fan doirasidagi tushuncha va nazariyalarni yaxshi o'zlashtirgan bo'lishi mumkin, biroq ularni real kasbiy vaziyatda qo'llash kompetensiyasi yetarli shakllanmagan bo'lsa, ta'lim natijasining amaliy qiymati pasayadi. Xorijiy oliy ta'lim tajribasida loyiha asosida o'qitish, muammoli topshiriqlar, keyslar, simulyatsiya, amaliy tadqiqot va jamoaviy loyihalar orqali mazkur tafovutni kamaytirishga alohida e'tibor qaratiladi. To'rtinchi muammo zamonaviy raqamli texnologiyalarni o'quv jarayoniga pedagogik maqsadga muvofiq integratsiya qilish masalasidir. Raqamli platforma yoki texnik vositaning mavjudligi o'z-o'zidan ta'lim sifatining oshishini anglatmaydi. Texnologiya aniq didaktik vazifani bajarishi, talabani o'quv-bilish faolligini kuchaytirishi, mustaqil ishlash imkoniyatlarini kengaytirishi va professor-o'qituvchi bilan samarali teskari aloqani ta'minlashi kerak. Shu bois xorijiy tajribada mavjud raqamli ta'lim metodlarini milliy oliy ta'lim amaliyotiga tatbiq etishda ularning pedagogik maqsadi va metodik mexanizmini aniqlash zarur.

Mazkur ilmiy muammolarni hal etish uchun, avvalo, xorijiy davlatlarning oliy ta'lim tajribalarini qiyosiy-pedagogik tahlil qilish zarur. Bunda alohida metodlarni tashqi shakliga ko'ra emas, balki ularning pedagogik maqsadi, metodologik asosi, qo'llanish shartlari va talaba kompetensiyalariga ko'rsatadigan ta'siri bo'yicha baholash maqsadga muvofiq. Natijada milliy oliy ta'lim uchun pedagogik jihatdan samarali bo'lishi mumkin bo'lgan elementlarni ilmiy asosda tanlash imkoniyati yuzaga keladi. Muammoning ikkinchi yechim yo'nalishi xorijiy metodlarni

milliy pedagogik muhitga adaptatsiya qilish mexanizmini ishlab chiqishdir. Adaptatsiya jarayonida ta'lim yo'nalishi, fan mazmuni, auditoriya imkoniyatlari, talabalar tayyorgarligi, mavjud raqamli infratuzilma va professor-o'qituvchining metodik kompetensiyasi hisobga olinishi lozim. Masalan, loyiha metodini barcha fanlarda bir xil shaklda qo'llash o'rniga, uning mazmuni fan xususiyatiga muvofiq ishlab chiqilishi pedagogik samaradorlikni oshiradi. Uchinchi yechim talaba markazli ta'lim muhitini rivojlantirish bilan bog'liq. Buning uchun talabalarga faqat tayyor bilim berishdan ko'ra, ularni muammoli vaziyatlar, mustaqil tadqiqotlar, munozaralar, loyihalar va amaliy topshiriqlarga jalb qilish maqsadga muvofiq. Bunday pedagogik muhit talabaning o'z ta'lim natijasi uchun mas'uliyatini oshiradi, bilim olish motivatsiyasini kuchaytiradi va mustaqil fikrlash kompetensiyasining shakllanishiga xizmat qiladi. To'rtinchi yechim an'anaviy va innovatsion metodlarning optimal integratsiyasini ta'minlashdan iborat. Zamonaviy metodlarni joriy etish an'anaviy ta'limning barcha shakllaridan butunlay voz kechish degani emas. Ma'ruza, seminar va amaliy mashg'ulotlarning samarali jihatlarini muammoli ta'lim, loyiha metodi, keystadi, hamkorlikdagi o'qitish va raqamli texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish ta'lim jarayonining mazmunan boyishiga olib keladi.

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, oliy ta'lim muassasalari talabalarini o'qitishda xorijiy davlatlarning ilg'or tajriba va metodlaridan foydalanish zamonaviy ta'lim tizimini rivojlantirishning muhim pedagogik yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Jahon oliy ta'lim amaliyotining tahlili shuni ko'rsatadiki, ta'lim samaradorligini oshirish faqat yangi pedagogik metodlarni joriy etish bilan cheklanmaydi. Bunda ta'lim maqsadi, mazmuni, o'qitish metodlari, baholash vositalari, raqamli texnologiyalar, professor-o'qituvchining metodik kompetensiyasi hamda talabaning mustaqil faoliyati o'zaro uyg'unlashtirilgan yaxlit pedagogik tizim sifatida tashkil etilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Xorijiy oliy ta'lim tizimlarida keng qo'llanilayotgan talaba markazli ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv, muammoli o'qitish, loyiha asosida ta'lim, hamkorlikdagi o'qitish, tadqiqotga asoslangan ta'lim, aralash o'qitish va "flipped classroom" kabi metodlar talabaning o'quv jarayonidagi faolligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu metodlarning asosiy ustunligi talabani tayyor bilimlarni qabul qiluvchi shaxs sifatida emas, balki bilimlarni mustaqil izlaydigan, tahlil qiladigan, umumlashtiradigan, amaliyotda qo'llaydigan va yangi bilimlarni yaratishga intiladigan faol subyekt sifatida shakllantirishga yo'naltirilganligidadir.

O'rganilgan pedagogik yondashuvlarning mazmuni shuni ko'rsatadiki, zamonaviy oliy ta'limda nazariy bilimning o'zi yetarli natija sifatida qaralmasligi lozim. Talabaning olgan bilimni real kasbiy va ijtimoiy vaziyatlarda qo'llay olishi, muammoni aniqlashi, uning sabablarini tahlil qilishi, muqobil yechimlarni ishlab chiqishi, asoslangan qaror qabul qilishi va natijalarni baholashi muhim ta'lim natijalaridan hisoblanadi. Shu jihatdan xorijiy tajribadagi amaliy topshiriqlar, loyihalar, keyslar, muammoli vaziyatlar va jamoaviy faoliyat shakllari nazariya bilan amaliyot o'rtasidagi integratsiyani kuchaytiruvchi samarali pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot davomida xorijiy pedagogik tajribalarni milliy oliy ta'lim tizimiga to'g'ridan-to'g'ri ko'chirish maqsadga muvofiq emasligi ham aniqlandi. Chunki pedagogik metodning samaradorligi muayyan mamlakatning ta'lim an'analari, ijtimoiy-madaniy muhiti, o'quv dasturlari, moddiy-texnik imkoniyatlari, raqamli infratuzilmasi, professor-o'qituvchilarning tayyorgarligi va talabalarining ta'lim ehtiyojlari bilan bevosita bog'liq. Shu sababli ilg'or xorijiy tajribalarni qiyosiy-pedagogik jihatdan o'rganish, ularning samarali elementlarini saralash va milliy ta'lim xususiyatlariga moslashtirish ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi ham oliy ta'lim mazmuni va metodikasiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Elektron ta'lim platformalari, virtual ta'lim muhiti, multimedia vositalari, masofaviy va aralash ta'lim shakllari talabalarga bilim olishning makon va vaqt jihatidan moslashuvchan imkoniyatlarini yaratadi. Biroq raqamli vositalardan foydalanishning samaradorligi ularning soni yoki texnik imkoniyatlari bilan emas, balki pedagogik maqsadga qanchalik muvofiq qo'llanilishi bilan belgilanadi. Shuning uchun raqamlashtirish jarayoni metodik jihatdan asoslangan holda amalga oshirilishi zarur. Shuningdek, ilg'or xorijiy metodlarni samarali joriy qilish professor-o'qituvchining kasbiy va metodik faoliyatiga yangi talablarni

qo'yadi. Zamonaviy pedagog ta'lim mazmunini yetkazuvchi mutaxassis bo'lish bilan cheklanmay, talabaning mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil qiluvchi, muammoli vaziyatlar yaratuvchi, hamkorlikni boshqaruvchi, o'quv natijalarini tahlil qiluvchi va pedagogik jarayonni muntazam takomillashtirib boruvchi mutaxassis sifatida faoliyat yuritishi lozim. Shu bois professor-o'qituvchilarning pedagogik, metodik va raqamli kompetensiyalarini muntazam rivojlantirish xorijiy tajribalarni samarali o'zlashtirishning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ismoilov I. Kasbiy yo'nalishda ta'lim olayotgan talabalarni motivatsiyalash usullari. – Toshkent: TDPU, 2021. – 96 b.
2. Nuriddinov Q.J. Talabalarda akademik madaniyatni shakllantirishning innovatsion shakl va uslublari // Inter education & global study. – 2025. – №3. – B. 218–226.
3. Saitkulova N.R. Pedagogika oliy ta'lim muassasalari talabalarining akademik mobilligini rivojlantirish texnologiyalari: pedagog.. fanlari bo'yicha fals. doktori (PhD) diss... – Toshkent: TDPU, 2023. – 142 b.
4. Toshqulov T. Talabalarda o'quv motivatsiyasini shakllantirish metodikasi. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020. – 128 b.
5. Vahobov M. Innovatsion ta'lim texnologiyalari orqali motivatsiyani rivojlantirish // Innovatsion ta'lim jurnali. – 2020. – №1. – B. 27-33.
6. Xolikova D. Oliy ta'lim muassasalari talabalarida innovatsion fikrlash ko'nikmalarini takomillashtirish mexanizmlari. // Monografiya, 2020. –B. 116.
7. Азбукина Е.Ю. Основы специальной педагогики и психологии. – Томск: Издат. Томского госуда. педаг. универ. – 2006. – 335с.
8. Макеева В.В. Формирование индивидуальной траектории изучения физики в информационно образовательной среде: автореф. дис. канд. пед. наук. – Екатеринбург, – 2017. – 24с.
9. Попова Е.В. Академическое консультирование как условие профессионального развития студентов университета: автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Елена Викторовна Попова. – Омск, 2009. – 22 с.
10. Штоколова В.П. Академические свободы студентов в системе профессиональной подготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / В.П.Штоколова. – Майкоп, 2005. – 24 с.